

Dagome
iudex

JAN PTASNIK

DAGOME IUDEx
PRZYSZYNEK KRYTYCZNY
DO GENZEY ŚWIĘTOPIETRZA
W POLSCE

ARMORYKA

DR JAN PTAŚNIK.

DAGOME IUDEX.

PRZYCZYNEK KRYTYCZNY
DO GENEZY ŚWIĘTOPIETRZA W POLSCE.

KRAKÓW.
SPÓŁKA WYDAWNICZA POLSKA
1911.

[Kup książkę](#)

Projekt okładki: Juliusz Susak

Copyright © 2017 by Wydawnictwo „Armoryka”

Wydawnictwo Armoryka
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

ISBN 978-83-8064-407-6

[Kup książkę](#)

I.

LIBER CENSUUM I JEGO AUTORZY.

Studia watykańskie dzięki wzorowo urządzonym instytutom francuskiemu, pruskiemu i Towarzystwa Görresowego coraz szybciej posuwają się naprzód. Jeżeli dawniej nie wiedząc na pewne, jak długo Archiwum watykańskie pozostanie otwartem i dostępnem dla wszystkich pracujących, starano się w krótkim czasie możliwie jak najwięcej materiału wyłowić, to teraz badania sięgają do gruntu, z ekspansywnych przeistoczyły się w intensywne. Dzisiaj Francuzi i Niemcy każdy ważniejszy kodeks poddają gruntownym badaniom, bo przekonali się, że bez tej pracy o dobrym wydawnictwie nie ma co myśleć. A dzięki takim szczegółowym badaniom pogłębia się i zarazem wyjaśnia coraz więcej istota kancelaryi papieskiej, jej organizacja i wpływ na kancelarye państw świeckich. Toć pokazało się, że urządzenia kancelaryjne Fryderyka II wzorowały się na urządzeniach kurii rzymskiej.

Studjum niniejsze napisałem na wiosnę 1910 roku z powodu oceny mojej pracy p. t. Denar świętego Piotra obrońcą jedności politycznej i kościelnej w Polsce. (Rozprawy Wydziału histor. filozof. Akademii Umiejętn. t. LI). Kraków, 1908 — przez p. Maryana Łodyńskiego (Kwart. hist. XXIV. str. 255—270), który między innemi twierdzi, że 1) dokument darowizny Gniezna nie jest podstawą świętopietrza w Polsce, 2) świętopietrze to produkt wieku XIII etc. etc.

Wyjaśniłoby się jeszcze wiele ważnych spraw, gdyby najdawniejsza metryka aktów papieskich, czyli *Regesta* z przed pontyfikatu Innocentego III zachowały się do dzisiejszych czasów. Niestety wszelkie wysiłki, aby odkryć ich los, nie doprowadziły do pożądanego wyniku, chociaż od samego początku poszukiwania zwróciły się na właściwą drogę, bo do odnalezienia najdawniejszych inwentarzy archiwalnych. Zasłużyli się pod tym względem najwięcej Denifle i Ehrle.

Ehrle pierwszy odnalazł i opublikował inwentarz z r. 1369¹⁾, wnet potem Deniflemu udało się odkryć inwentarze starsze, pochodzące z r. 1339. Słusznie zwrócił on uwagę na to, że ślady po dawniejszem Archiwum musiały chyba zostać zanotowane przy przenoszeniu się papieżstwa do Awinionu. Poszukiwania Denifla wykazały, że Archiwum nie zostało przewiezione do Awinionu równocześnie z wyjazdem Klemensa V do nowej rezydencji, i że nawet długo nie wiadano w kuryi, gdzieby się mogło znajdować. Jan XXII przypuszczał, że umieszczono je w Perugii lub Assyżu i nakazał robić tam poszukiwania. Przypuszczenia jego nie zawiodły; z Assyżu przewieziono je do Awinionu, jednak nie za pontyfikatu Jana XXII lecz jego następcy, Benedykta XII. Jan XXII zadowolnił się pewnością, że archiwum istnieje, kazał sporządzić w r. 1327 sumaryczny inwentarz i pozostawił je na miejscu. W lat 12 potem przy przewożeniu archiwaliów sporządzono trzy inwentarze a mianowicie archiwaliów przybyłych z Assyżu do Montefalco, gdzie je do innych pak przełożono (15. III. 1339), inwentarz archiwaliów przybyłych do Awinionu (30. IV. 1339) i archiwaliów pozostałych w Assyżu (5—10. IX. 1339). Znajdujemy w nich z małymi wyjątkami wszystkie te archiwalia, jakie dzisiaj w Watykanie się znajdują, poczynawszy od Innocentego III. Co się stało z dawniejszemi, niewiadomo; może zniknęły w czasie napadu na Bonifacego VIII w Anagni w r. 1303²⁾,

¹⁾ Archiv für Litteratur u. Kirchengeschichte I. p. 12 i n.

²⁾ Nieprawdopodobne to jednak, skoro dochowały się *Regesta* od końca XII wieku a nawet z czasów Bonifacego VIII.

może spaliły się w Lateranie w r. 1307, o ileby nie wszystkie zostały przewiezione do Perugii w r. 1304¹⁾. Znanym jest co prawda inwentarz archiwum przewiezonego do tego miasta z r. 1311, niestety jest on bardzo ogólny, nie wymienia nie tylko poszczególnych tomów, ale nawet i czasów, do którychby się odnosiły²⁾. Dzięki badaniom Ehrlego i Denifla wiemy więc na pewno, że Archiwum z czasów przed Innocentym III nie zostało przewiezione do Awinionu, że już wtedy o nim nie wiedziano, i z całej epoki przed Innocentym posiadamy tylko trzy tomiki odpisów rejestów, tj. jeden z czasów Jana VIII i dwa z czasów Grzegorza VII. Jest to ogromna luka w historii papieżstwa z tych czasów i jego stosunków do różnych narodów i państw. W zaginionych aktach znaleźlibyśmy niewątpliwie wytlómaczenie wielu zagadnień dotyczących dwu pierwszych wieków naszego istnienia jako państwa i narodu chrześcijańskiego, wyjaśnienie pewnych powinności i zobowiązań poszczególnych państw i książąt, szczególnie jednak wiele cennych szczegółów o stosunkach politycznych.

Lukę tę, nie dającą się zresztą zastąpić, o ile chodzi o sprawę zobowiązań poszczególnych państw wobec Kurji, wynagradzają nam w części zbiory praw stolicy apostolskiej, zebrane na podstawie nieistniejących dziś archiwaliów.

Dochowały się do dzisiejszych czasów trzy zbiory praw kościoła, w których przedewszystkiem zwrócono uwagę na prawa fiskalne do różnych klasztorów, ziem i państw, a mianowicie, zbiór praw *Deusdedita*, *Albinusa* i *kameraryusa Cenciusa*. Przejdziemy je po kolei.

¹⁾ Archiv für Litteratur u. Kirchengeschichte II. 18 p. 15.

²⁾ W inwentarzu tym wyraźnie czytamy: *Item non scripsimus ea, que sunt in camera, quam consuevit tenere dominus camerarius, quia longum esset illa per singula conscribere, cum sint ibi regesta multorum summorum pontificum cum multis libris sive quaternis et cartulariis de papiro officialium, qui fuerunt pro tempore in officiis plurium dominorum summorum pontificum... que omnia consistunt in saccis et scrineis prout dimissa fuerunt.* (Ibidem). Por. również, Ehrle, *Historia Bibliothecae Romanorum pontificum*, p. 24 i i. n.

Deusdedit był kardynałem tyt. kościoła Apostolorum in Eudoxia i San Pietro in Vincoli, jak się tytułuje w dedykacji swego zbioru papieżowi Wiktorowi III i dedykacji traktatu »De symoniaci« Urbanowi II. Przez jakiś czas był legatem w Hiszpanii ¹⁾, umarł w roku 1098 lub z początkiem następnego ²⁾. *Collectio canonum* ³⁾ a przynajmniej znaczną ich część przygotował jeszcze za rządów Grzegorza VII, bo trudno przypuścić, żeby podobne dzieło mógł wykończyć za krótkich rządów Wiktora III, któremu zostało dedykowane ⁴⁾. Najważniejszą i najwięcej interesującą część tego zbioru stanowią rozdziały 149 i 150, dotyczące prawa własności kościoła. Materyały pomieszczone w nich zaczerpnął Deusdedit co do czasów najdawniejszych »Ex Romano pontificali«, co wyraźnie zaznacza w nagłówku, oprócz tego zaś sięgnął do źródeł archiwalnych. Wymienia akta zaczerpnięte z tomów znajdujących się »in chartulario iuxta palladium« a nadto »que sequuntur, sumpta sunt ex tomis lateranensis bibliothecae« ⁵⁾. »Chartularium iuxta palladium«, znajdowało się

¹⁾ Ciacconio, *Vitae pontif. et cardinal.* ed 1601, t. I, p. 336.

²⁾ Por. Martorelli, *Storia del clero vaticano*, p. 76. Cardella, *Storia dei cardinali* I p. 54; De Rozière, *Le liber diurnus*, p. XXXIII.

³⁾ Wydał je Martinucci w r. 1869, *Deusdedit presbyteri cardinalis tituli apostolorum in Eudoxia collectio canonum e codice vaticano edita* str. XIX + 520 na podstawie kodeksu wat. lat. nr. 3833. Najlepsze jednak wydanie sporządził Wolf von Glanwell, *Die Kanonensammlung des Kardinals Deusdedit*, Paderborn 1905. Opracowali zaś je w studyach: E. Stevenson, *Osservazioni sulla collectio canonum di Deusdedit* w *Archivio Romano*, t. VIII r. 1885; Steinacker, w *Mittheilungen des österreich. Instit.* Ergb. VI. Trochę wcześniej z polecenia Grzegorza VII przygotowaną została przez Anzelma biskupa z Lukki († 1086) »*Collectio canonum*«, którego to zbioru dopiero w ostatnich czasach rozpoczęła druk Fryderyk Thasier, *Anselmi episcopi Lucennis Collectio canonum etc.* I fasc., Oeniponte 1906. Dotąd znanym był tylko ze spisu nagłówków drukowanego w Mai, *Spicil. Roman.* VI, p. 312—394 i Migne, *Patrolog.* lat. CXLIX p. 485—534.

⁴⁾ Fabre, *Etude sur le liber censuum de l'église romaine*, Paris 1892, p. 21.

⁵⁾ Martinucci, *op. cit.* p. 315 i 317. nast.

przy dawniejszej rezydencji papieskiej na forum, koło kościoła Sancta Maria Nova ¹⁾). Wyzyskane zostały przez niego »registra« i »tomi« odnoszące się do papieży: Honoryusza I (625—638), Grzegorza Junior (715—731), Zacharyasza (741—752), Leona IV (847—855), także i następnych papieży z w. IX i X, w szczególności zaś Bonifacyusza VII (984—985), Agapita młodszego (946—955), Jana XII (955—964), Jana XV (985—996), Grzegorza V (996—999), Benedykta VIII (1012—1024), Leona IX (1048—1054), Mikołaja II (1059—1061), Alexandra II (1061—1073), Grzegorza VII (1073—1085). Deusedit przestudował więc archiwalnie olbrzymi okres czasu, bo obejmujący lata 625—1085. W tym okresie znajdujemy jednak luki, szczególnie dla nas bardzo ważne od r. 999—1012 i od roku 1024—1048. Niemożna przypuszczać, że autor przeoczył rejestra Sylwestra II, Jana XVII, jakoteż Benedykta IX. Faktem jest, że z nieznanых przyczyn papieżu ci w zbiorze Deusedita nie są uwzględnieni.

Znany kilka egzemplarzy zbioru Deusedita, najkompletniejszy jest jednak kodeks Biblioteki watykańskiej nr. 3833, zawierający całą kolekcję. Pisany on jest minuskulą łacińską z końca XI lub początku XII wieku. Od początku do końca kodeks ten jest palimpsestem; pierwotnie, jak z pozostałych śladów wnioskować można, obejmował ewangeliarz pisany uncjami VII wieku. Rękopis należał pierwotnie do biblioteki bazyliki Dwunastu Apostołów, jak o tem poucza nas notatka na ostatniej karcie ręką z końca XIV wieku napisana: »Est basilice ss. Apostolorum de Urbe« ²⁾. Niekompletny egzemplarz, obejmujący jednak spis praw własności kościoła, znajdujemy również w Bibliotece watyk. (lat. nr. 1984), znachodzą się również inne w całości lub fragmentarycznie w bibliotece Casanatensis, bibliotece Bazyliki św.

¹⁾ De Rossi, De origine, historia, indicibus scrinii et Bibliothecae Sedis apostolicae p. XCIV.

²⁾ Martinucci, op. cit. p. XVIII. który przypuszcza powstanie kodeksu w latach 1099—1118. Tak samo Glanwell, op. cit. p. XX.

Piotra, w Bibliothéque Nationale w Paryżu, wszystkie z w. XII, wreszcie w zbiorach Albinusa i kameraryusza Cenciusa etc.¹⁾.

Zbiór Albinusa jest znanym z jednego tylko egzemplarza, istniejącego w Bibliotece watykańskiej, w dziale Ottoniana nr. 3057 i nazywa się powszechnie »Gesta pauperis scholaris Albini«, bo na pierwszej karcie czerwonym atramentem napisano: »Incipiunt gesta pauperis scholaris Albini«. Właściwości paleograficzne rękopisu przemawiają za pochodzeniem jego z końca XII wieku.

Albinus ułożył rodzaj encyklopedyi kościelnej, w której pomieścił wyciągi z ojców kościoła i różnych autorów kościelnych; zajmują one 9 ksiąg ogólnego zbioru. Zdaje się, że tą pracą wykonaną dla użytku własnego zwrócił Albinus na siebie uwagę kuryi, do której został wezwany. Opierając się na materyałach archiwum papieskiego, pogłębił swe dzieło i ułożył X i XI księgę swego zbioru, obejmujące kolleksyę praw własności papiestwa. Sam nas o tem poucza w przedmowie: »vocatus sum ad Romanam ecclesiam et extunc sollicitus fui, quando et ubi potui in hoc eodem fasciculo annectere, que cognoveram vel inveniebam iuris esse beati Petri per libros antiquitatum vel ea, que per me ipsum audiui et vidi a tempore Lucii III (1181—1185), qui me indignum diaconum ordinavit anno II et sacerdotem quarto anno sui pontificatus«. (1184—1185). Na podstawie tej zapiski przypuszczano, że księgi te zostały napisane w tych właśnie latach. Twierdzenie to jednak jest mylne, bo zapiska ta nie stwierdza, że zbiór był za Lucjusza III ukończony,

¹⁾ Zbiór Deusedita w różnych kodeksach i zbiorach tak się przedstawia: Albinus, Bibl. Vat. Ottob. lat. 846, r. 1192. Camerac. nr. 554. Bened. polit. przed r. 1188; Paris lat. 1458 Deusedit, fragment. w. XII; Arch. di s. Pietro 118 C. między r. 1125—1130; Casanat. 2010 (fragment) około 1100; Vat. lat. 3833 cały Deusedit około 1100. Ambrosiana C. 288. w. XII. Inne są świeższe kopie a zatem bezwartości, jak Vallicell. C. 19 z w. XVI i Vallicell. C. 24 z w. XVI/XVII, Ottonon. lat 3139 w. XVII. Za najstarszy jest uważany rękopis Bibl. Casanatensis w Rzymie ale tylko fragmentaryczny, najważniejszych części brak.

znajdujemy zresztą w zbiorze samym wzmiankę o prowizyi papieża Clemensa III (f. 141), a zatem koło roku 1187¹⁾. Najwcześniej więc w tym roku zbiór mógłby być gotowy. Albinus żył jeszcze do roku 1198, i doszedł do wysokich godności kościelnych, został bowiem najpierw kardynałem kościoła s. Maria Nuova, a następnie kardynałem przebyterem s. Croce in Gerusalem a umarł jako biskup kardynał w Albano²⁾.

Otóż Albinus ponieścił w swej kolekcji a raczej w jej ostatnich dwu księgach wszystko to, co Deusdedit napisał o prawach własności papiestwa i uzupełnił go materyałami późniejszymi aż do swoich czasów. Porównanie egzemplarza jego z egzemplarzami Deusdedita wykazało, że Albinus korzystał z jakiegoś innego, dziś nie istniejącego rękopisu i zupełnie nie uwzględnił słynnego dziś kodeksu watykańskiego nr. 3883. Dlatego też odpis Albinusa, jako oparty na jakimś najlepszym egzemplarzu, uchodzi dziś za źródło najbardziej do pierwowzoru zbliżone.

Kameraryusz Cencius ułożył zbiór, który znanym jest pod nazwą »*Liber censuum*«³⁾. Cencius, kanonik bazyliki s. Mariae Maioris, występuje po raz pierwszy 22 stycznia 1188 jako kameraryusz; pozostaje na tym stanowisku nawet w latach późniejszych, chociaż 5 marca 1193 roku otrzymał godność kardynalską. Dopiero za rządów Innocentego III w połowie sierpnia 1198 spotykamy innego kameraryusza, niejakiego Richarda⁴⁾. Po śmierci Innocentego został wybrany papieżem i jako taki był twórcą potęgi swego rodu, rodziny Savellich.

Zbiór Cenciusa znany jest z wielu rękopisów. Biblioteka watykańska posiada rękopis, (Cod. Vat. lat. 8486), uznawany za autograf przez Fabra wydawcę *Liber cen-*

¹⁾ Por. Stevenson, op. cit. p. 376.

²⁾ Gams, Series episcoporum I p. XXV. podaje, że był biskupem kardynałem w Albano od r. 1189 do circa 1198.

³⁾ Wydany przez Fabre-Duchesne w r. 1905.

⁴⁾ Ibidem, p. 1 w notce.

suum i Stevenson; Biblioteka Ricardiana we Florencji dwa egzemplarze (nr. 228 z r. 1254 i nr. 229 z w. XV), w Archiwum watykańskim, (Arm. XV nr. 1) jest egzemplarz z w. XIII, w Arm. XXXV nr. 18 z w. XV. Paryski egzemplarz Biblioteki narodowej nr. 4188, pochodzi również z tego czasu.

Zbiór Cenciusa składa się z dwóch części 1) z katalogu czynszów według krajów i prowincji kościelnych, 2) z dokumentów odnoszących się do prawa własności kurji. Cencius zaznacza w przedmowie, że on *«quondam felicis recordationis Clementis pp. III nunc vero domini Celestini pp. III»* kameraryusz ze względu na niedokładność dawnych zbiorów uważał za konieczne przygotować nowy. W r. 1192 najpóźniej został zbiór wykończony, bo w przedmowie nazywa się jeszcze kanonikiem, podczas gdy w marcu 1193 został kardynałem. Żaden dokument właściwego zbioru Cenciusa nie przekroczył roku 1191 ¹⁾. Zostawił on jednak bardzo wiele miejsca na późniejsze dopiski, bo chciał, aby dzieło jego służyło i na późniejsze czasy, żeby późniejsi kameraryusze nowe zobowiązania w niem pomieścili. Wyrażnie to zaznacza w przedmowie: *Novos census, qui meo tempore in Romana fuerunt ecclesia constituti vel amodo statuentur, in hoc volumine studiose depingens, ex hoc successoribus meis prestans materiam universis, qualiter decetero usque ad exitum mundi census illos, qui suis de novo temporibus statuentur in eodem volumine sufficientibus ut estimo spaciis adaptato, sicut ego per dilectissimum meum W[ilhelmum] Roffio sancti Johannis Angeliacensis de Pictavia clericum eiusdem camere ac cancellarie domini pepe scriptorem feci conscribi»* ²⁾. I rzeczywiście w tych *«spaciis»* zostały pomieszczone później nowe czynsze, w miarę jak przybywały zobowiązania. Dokumenty w r. 1236 zostały ponumerowane a za-

¹⁾ Stevenson, op. cit. p. 361.

²⁾ Fabre-Duchesne, Liber censuum, p. 4—5.

tem wszystkie te, które numerów nie posiadają, pochodzą z czasów późniejszych¹⁾.

Jak wspomniałem kodeks składa się z dwóch części, tj. z czynszów w porządku geograficznym i dokumentów, do tych czynszów się odnoszących. Tylko pierwsza część jest właściwą robotą Cenciusa, druga opiera się prawie wyłącznie na zbiorze Albinusa (X i XI księdze), chociaż musiał znać i inne źródła, z których Albinus nie korzystał; akty jednak w Albinusa zbiorze bezładnie pomieszane Cencius uporządkował. Dodać zresztą zbyt wiele nie mógł, skoro zbiór jego z Albinusa zbiorem jest prawie równoczesnym. Dodatki późniejsze od roku 1192 począwszy, ciągną się przez cały wiek XIII aż po rok 1295; wciągano doń jednak nie tylko akty późniejsze ale także i z dawniejszych czasów, tylko, że numerowane były wciągnięte przed rokiem 1236 a nienumerowane po roku 1236.

Tak więc posiadamy trzy zbiory praw kościoła. Jeden ukończony koło roku 1087, drugi koło roku 1187, trzeci w r. 1192, zawierający jednak w zostawionych wolnych miejscach dokumenty z czasów wcześniejszych i późniejsze aż po panowanie Bonifacego VIII. W obydwu zbiorach z końca wieku XII znajduje się również kolekcya *Deusdedita*. Wszyscy trzej autorowie robili poszukiwania archiwalne a z uzupełnieniami późniejszymi w *Liber censuum* Cenciusa powinien w nich się znajdować mniej więcej komplet aktów dowodzących praw kościoła. Że Cencius korzystał z archiwum powiada o tem w przedmowie »*census ipsos sicut in thomis charticiniis et voluminibus regestrorum antiquorum pontificum ecclesie et modernorum et aliorum librorum quorundam seu memorialium veratium inveni... insignivi*«.

Czy oprócz tych znanych nam zbiorów nie było innych? Dzięki przedmowie Cenciusa dowiadujemy się bardzo ważnych szczegółów pod tym względem. Usprawiedliwiają

¹⁾ Stevenson, p. 361, tudzież Fabre w *Melanges de l' Ecole française*, 1883, p. 328 i n.

niejako swoją pracę, tuż po pracy Albinusa powstała, powiada tak: »Ecclesie Romane censuum opus iam retroacto tempore a quibusdam aliis ordinatum, cur reordinare opus fuerit et necesse, ego Centius, quondam felicitis recordationis Clementis pp. III nunc vero domini Celestini pp. III camerarius, sancte Marie Maioris Urbis canonicus, breviter et aperte respondeo, quod cum felicitis memorie Eugenius primo et Adrianus papa successor ipsius et quidam alii deinde quedam memorialia semiplena tamen nec autentice scripta seu ordinata in scriptis de censibus redeğissent et posterii sive successores eorum per memorialia ipsa, que ecclesie vel monasteria, hospitalia seu domus helesimonarie... que etiam civitates, castella, ville vel domus speciales, seu qui reges aut principes in ius et proprietatem beati Petri et sancte Romane ecclesie persistentes censuales esse vel quantum deberent persolvere instrui plenarie non valerent, eadem Romana ecclesia detrimentum incurrebat non modicum et iacturam«¹⁾. Dowiadujemy się więc z tej notatki, że były inne zbiory a przede wszystkim z czasów Eugeniusza III i Hadryana IV²⁾. Nie wydawały się co prawda zbyt przejrzystymi dla Cenciusa i niezupełnymi, ale przecież istniały. Z tych więc zbiorów musiał korzystać i Albinus i Cencius i z tego też powodu z czasów tych papieży znajduje się znaczna ilość aktów. Albinus rozdział o posiadłościach kościoła tak zaczyna: Incipiunt excerpta politici a presbytero Benedicto compositi de ordinibus Rom[anis] et dignitatibus urbis et sacri palatii. A zatem i on oprócz z Deusdedita korzystał jeszcze z innego zbioru. Jest to »Politytyk« lub »Liber politicus« kanonika Benedykta, który dedykował Gwidonowi di Castello, od r. 1143 papieżowi; znanemu pod imieniem Celestyna II. Powstaje ten »Politicus« w latach 1140—1143. Znanym jest z rękopisu w Cambrai nr. 554³⁾. Te zbiory kan. Benedy-

¹⁾ Fabre-Duchesne op. cit. p. 3—4.

²⁾ Fabre-Duchesne, op. cit. p. 5 przypuszczają, że autorem tego zbioru był Boson, kameraryusz w czasach Hadryana IV i Alexandra III.

³⁾ Glanwell, op. cit. p. XXXVI.

ka (1140—1143), Eugeniusza III (1145—1153) i Hadryana IV (1154—1159) przypadają na połowę wieku XII i w ten sposób możemy śmiało powiedzieć, że u Albinusa i Cenciusza. mieści się komplet praw własności kościoła z wieku XII. Możemy też powiedzieć, że posiadamy pięć zbiorów 1) *Deusdedita* z końca XI wieku, 3) kanonika Benedykta z r. 1140—1143, 3) papieża Eugeniusza i Hadryana z połowy wieku XII, 4) Albina z r. 1187, 5) Cenciusa z końca w. XII i w. XIII. Powinno w nich znajdować się wszystko od słynnej darowizny Konstantyna po wiek XIII przynajmniej, jeżeli nie po rok 1295. Są jednak w *Deusdedita* luki, jak wspomnieliśmy, bardzo ważne w w. XII, bo brak nam aktów z lat 999—1012 i 1024—1048, które to lata nas specjalnie bardzo obchodzą.

Polska bowiem była zależną od Stolicy Apostolskiej i tytułem tej zależności płaciła świętopietrze. Otóż na podstawie jakiego aktu to czyniła, jak ten akt wyglądał? Te zbiory powinny nam dać o tem wiadomość, bo nie sposób przypuścić, żeby tam, gdzie darowizna różnych zamków, klasztorów, ziem i księstw jest zaznaczona, nie było aktu oddającego Polskę świętemu Piotrowi, uprawnającego do poboru czynszu, w późniejszych czasach, co do których mamy wiadomości, corocznie płaconego, zwanego po łacinie *denarius sancti Petri*, po polsku Świętopietrzem.

Znanym jest powszechnie w historii zagadkowy akt darowizny Gniezna, zwany od początkowych słów „*Dagome iudex*”. Do tego czasu u nas tylko przezemnie był drukowanym z uwzględnieniem wszelkich odmianek poszczególnych kodeksów¹⁾. Znajduje się on we wszystkich trzech znanych nam zbiorach.

Ani u *Deusdedita* ani u Albinusa żadnej zresztą nie ma notatki odnoszącej się do obowiązków Polski względem kuryi, natomiast w *Liber censuum Cenciusa*²⁾ w katalogu według porządku geograficznego znajdujemy:

¹⁾ Ptaśnik, *Denar św. Piotra*, (Rozprawy Wydz. hist. fil. LI) p. 145.

²⁾ Fabre Duchesne, op. cit. p. 150.

Polonia.

In archiepiscopatu Kenesensi vel Gnesnensi.

In episcopatu Vredicilatensi.

In episcopatu Lubicensi.

In episcopatu Plozensi.

Wladislao dux Polonie debet singulis
trienniis IIII marcas auri ad pondus Polonie.

In episcopatu Cracobiensi.

In episcopatu Poznaniensi.

In episcopatu Mazoviensi.

In episcopatu Pomeraniensi sive Caminensi.

Episcopus ipse fertonem auri.

Zaznaczam, że to, co drukowane rozstrzelonym drukiem, dopisała w rękopisie inna ręka z początkiem XIII wieku, że pod każdą pozycją znajduje się wolne miejsce na późniejsze dopisy ewentualnych zobowiązań i na takim też wolnem miejscu wpisaniem jest zobowiązanie Władysława Odonicza, księcia Polski, a raczej Kalisza, Płwaczem zwanego. Znany jest akt, w którym się zobowiązał do płacenia co trzy lata sumy 4 grzywien w zamian za protekcję papieską nad Kaliszem, którego posiadania nie był pewnym. Akt ten wystawionym został 13 maja 1211 roku ¹⁾, wtedy też prawdopodobnie wpisano ową notatkę. W sześć lat potem podniósł sumę czynszu za opiekę do 10 grzywien rocznych, również co lat trzy płatnych, akt odpowiedni wpisany został na kartach wolnych w drugiej części zbioru, wśród dokumentów ²⁾.

Biskup kamieński do płacenia trzech wiardunków złota zobowiązał się w r. 1188 z początkiem lutego, a to z tej okazji, że papież pozwolił mu na przeniesienie stolicy z opustoszałego Wolina do większego miasta Kamienia, jakoteż biskupstwo jego wziął pod opiekę świętego Piotra ³⁾.

Zresztą żadnej wiadomości co do Polski, najmniejszej wzmianki o świętopietrze, chociaż o wszystkich innych krajach

¹⁾ Potthast, nr. 4244.

²⁾ Fabre-Duchesne, p. 341.

³⁾ Klempin, Pommersches Urkundenbuch, t. I, nr. 111.

TREŚĆ

I.	Strona
Liber censuum i jego autorzy	3—15
II.	
Między wiekiem XIII a X	16—20
III.	
Dagome iudex	21—37
IV.	
»Nescio, cuius gentis sunt homines«	38—44
V.	
De singulis capitibus czy de familiis?	45—50
VI.	
Denar św. Piotra obrońcą jedności w Polsce	51—56